

УДК 159.922:356.13(043.3)

Н. В. Волинецьстарший науковий співробітник відділення організації наукових досліджень науково-дослідного відділу
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В СЕРЕДОВИЩІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено результати емпіричного дослідження гендерних особливостей особистісного благополуччя психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів. Виявлено незначне переважання середніх значень особистісної здійсненності життя, особистісної самоефективності та гармонії, професійної компетентності та самореалізації, професійно-організаційної мотивації та загального показника особистісного благополуччя у чоловіків порівняно з жінками, у яких середнє значення професійного розвитку та досягнень є незначно вищим порівняно з чоловіками. Показано, що особистісне благополуччя більшості чоловіків та жінок є середнім з тенденцією до високого, проте особистісне благополуччя чоловіків є вищим порівняно з жінками.

Ключові слова: особистісне благополуччя, різні та типи особистісного благополуччя, особистісна здійсненність життя, особистісна самореалізація та гармонія, професійна компетентність та самореалізація, професійно-орієнтована мотивація, професійний розвиток і досягнення.

Постановка проблеми. Особистісне благополуччя усвідомлюється людиною цілісним неподільним явищем, воно не може бути чітко локалізованим у просторі і часі, проте може бути представленим різноманітним матеріальних і нематеріальних благ, здобутків тощо, забарвленим переважанням переживання позитивних емоцій, а отже, містити потенцію різноманітних проявів. Переживання особистісного благополуччя може виникати в певному означеному просторі життєвого середовища і часу конкретного індивідуума завдяки перетворенню реальних чи потенційних можливостей на дійсність через досягнення у професійній діяльності. Благополуччя має індивідуальний характер і його особливості, прояви, характеристики, властивості, чинники тощо є індивідуальними. Індивідуальність сприйняття благополуччя має певні властивості: вона відображає установку свідомості людини щодо прагнення до благ (об'єктивної можливості, яка реалізовуватиметься у дійсності); розповсюджується на різні сфери життєвого середовища. Переживання особистісного благополуччя є бажаним, оскільки інтегрує стани психологічного задоволення, комфорту, внутрішньої і зовнішньої гармонії, що в результаті відображається у відповідних ефектах: задоволеності умовами, процесом та результатами праці, міжособистісними відносинами в процесі праці, спілкуванням з колегами та керівниками, професійною компетентністю, самореалізацією шляхом досягнень в професійній діяльності, почутті власної гідності та внутрішньої свободи, що визначають переживання-проживання особистісної та професійної здійсненності життя.

Особистісне благополуччя в контексті роботи включає її сенс та цілі, переживання позитивних емоцій, задоволеність роботою, життєвий та професійний досвід та розвиток, загальне особистісне зростання, позитивні відносини з іншими, самоприйняття, автономію тощо і залежить від включеності в діяльність,

відданості справі, високого рівня кваліфікації та професійної майстерності. Безпосередньо особистісне благополуччя працівника впливає на його продуктивність праці та ефективність професійної діяльності, виконання ним професійних обов'язків та загальну професійну успішність в цілому. Отже, переживання особистісного благополуччя пов'язано з його суб'єктивним сприйняттям і оцінкою, що зумовлені особливостями всіх сфер життя особистості, в тому числі і гендерними особливостями професійного становлення, професійної самореалізації та результатів професійної діяльності.

Мета статті – висвітлення результатів емпіричного дослідження гендерних особливостей переживання особистісного благополуччя психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів у середовищі професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Гендерні відмінності у переживаннях благополуччя проявляються у тому, що добробут та благополуччя сім'ї є більш важливими для жінок, а для чоловіків – досягнення цілей, реалізація задуманого (Ш. Берн) [1]. Жінкам притаманне або надцінне ставлення до представника протилежної статі, або розчарування в особах протилежної статі й у відносинах з ними, а чоловіки сприймають жінок як загрозливий об'єкт і відчувають ворожі почуття [2]. Переживання суб'єктивного неблагополуччя і незадоволеності відносинами пов'язано з дисгармонією інтерперсональних відносин з колегами протилежної статі [3]. Фемінні чоловіки частіше задоволені життям та роботою, а у маскулінічних чоловіків рівень когнітивної оцінки якості життя є суттєво нижчим (А. Гупаловська) [4]. У структурі соціально-психологічних чинників суб'єктивного благополуччя чоловіків важливу роль відіграють ресурси соціально-психологічної адаптації, якості, які сприяють налагодженню стосунків з людьми, та переживання власної самостій-

ності, а у жінок – здатність налагоджувати глибокі емоційні стосунки з людьми, ресурси для адаптації до соціальних ролей та задоволеність стосунками з батьками (І. Горбаль) [5].

Порівняльний аналіз гендерних особливостей мотивації на успіх, суб'єктивного благополуччя та задоволеності працею показав відсутність значущих відмінностей цих переживань залежно від статі (І. Шестопап) [6]. Зв'язок між статтю та благополуччям повністю опосередкований прямими та позитивними впливами задоволення потреб у автономії, взаємовідносинах та компетентності та задоволення умовами праці, причому нижчі рівні задоволення потреб в автономії, взаємовідносинах та компетентності виявлено у жінок, ніж у чоловіків (Д. Гомес-Байя, А. Люсія-Касадемунт, Х. Салінас-Перес) [7]. Загалом жінки мають більш високий рівень благополуччя, ніж чоловіки. Жінки більш оптимістичні щодо майбутнього життя, ніж чоловіки. В країнах з низьким рівнем доходу чоловіки більш позитивно налаштовані щодо свого майбутнього, ніж жінки. Розрив між благополуччям чоловіків і жінок є більшим в країнах з меншим рівнем розвитку та меншими гендерними правами, а в умовах гендерної рівності рівень благополуччя жінок є вищим (К. Грехем і С. Чаттопадхей) [8].

З метою виявлення рівнів та типів особистісного благополуччя психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів в середовищі професійної діяльності було використано розроблений скринінг-опитувальник особистісного благополуччя, призначений для експрес-діагностики рівнів переживання (високого, середнього з тенденцією до високого, середнього з тенденцією до низького та низького) та типів переживання особистісного благополуччя (особистісно-орієнтованого, кар'єрно-орієнтованого, професійно-орієнтованого та соціально-орієнтованого). Концептуальною

основою скринінг-опитувальника стала структурна модель особистісного благополуччя в середовищі професійної діяльності, відповідно до якої особистісне благополуччя розглядається як складне комплексне психологічне утворення, що містить структурні компоненти особистісної здійсненності, особистісної самоефективності, особистісної гармонії, професійної компетентності та самореалізації, професійно-організаційної мотивації та професійного розвитку й досягнень [9] та розроблена на її основі типологія особистісного благополуччя [10]. Скринінг-опитувальник складається з 73 тверджень стосовно переживань, відчужувань, думок, установок, позицій тощо, які досліджуваним потрібно оцінити за семибальною шкалою. Відповіді респондентів аналізувалися за допомогою розробленого ключа. Для виявлення гендерних особливостей особистісного благополуччя використано методи математико-статистичних даних: розрахунки одновибіркового критерію Колмогорова-Смірнова для визначення нормальності розподілу даних, середнього арифметичного та стандартного відхилення для визначення міри центральної тенденції та мінливості досліджуваних показників, U-критерію Манна-Уїтні для виявлення відмінностей у досліджуваних показниках особистісного благополуччя залежно від статі.

В емпіричному дослідженні особистісного благополуччя прийняли участь 82 психологи, соціальні працівники та соціальні педагоги Київської, Луганської, Львівської, Харківської, Херсонської та Хмельницької областей, з них: 65 жінок та 17 чоловіків, 34 особи, які мають самостійну професійну практику, та 48 осіб, які не мають самостійної практики, віком 23–68 років, зі стажем роботи 1–49 років.

Нормальність розподілу показників особистісного благополуччя оцінювалася за результатами розрахунків одновибіркового критерію Колмогорова-Смірнова, представлених у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати розрахунків одновибіркового критерію Колмогорова-Смірнова

Показники		Особистісна здійсненність життя	Особистісна само-ефективність	Особистісна гармонія	Професійна компетентність та самореалізація	Професійно-організаційна мотивація	Професійний розвиток та досягнення	Загальний показник особистісного благополуччя
N		82	82	82	82	82	82	82
Нормальні параметри ^{a, b}	Середні	62,21	44,83	43,59	57,10	64,04	53,72	324,39
	Стандартне відхилення	12,236	8,428	9,181	12,887	10,131	10,090	53,926
Різниця екстремумів	Модуль	0,148	0,134	0,073	0,132	0,115	0,137	0,097
	Позитивні	0,090	0,069	0,073	0,056	0,064	0,063	0,053
	Від'ємні	-0,148	-0,134	-0,064	-0,132	-0,115	-0,137	-0,097
Статистика Z Колмогорова-Смірнова		1,338	1,210	0,660	1,199	1,042	1,238	0,881
Асимптоматична значущість (двостороння)		0,056	0,107	0,776	0,113	0,228	0,093	0,420

a – порівняння з нормальним розподілом; b – оцінюється за даними

Таблиця 2

Результати дослідження гендерних особливостей особистісного благополуччя психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів у середовищі професійної діяльності

Показники	Рівні (типи)	Чоловіки (n=17)			Жінки (n=65)			Стандартне відхилення, σ
		к-ть, осіб	частка, %	(M _{серт} ±m ₁)	к-ть, осіб	частка, %	(M _{серт} ±m ₂)	
Особистісна здійсненність життя	- високий	3	17,65	63,18±1,525	18	27,69	61,95±1,661	13,390
	- середній з тенденцією до високого	14	82,35		39	60,00		
	- середній з тенденцією до низького	0	0		6	9,23		
	- низький	0	0		2	3,08		
Особистісна самоефективність	- високий	4	23,53	45,35±1,269	18	27,69	44,69±1,130	9,109
	- середній з тенденцією до високого	12	70,59		41	63,08		
	- середній з тенденцією до низького	1	5,88		4	6,15		
	- низький	0	0		2	3,08		
Особистісна гармонія	- високий	5	29,41	44,47±1,665	19	29,23	43,35±1,207	9,728
	- середній з тенденцією до високого	10	58,82		33	50,77		
	- середній з тенденцією до низького	2	11,77		11	16,92		
	- низький	0	0		2	3,08		
Професійна компетентність та самореалізація	- високий	5	29,41	60,00±2,269	17	26,15	56,34±1,689	13,619
	- середній з тенденцією до високого	11	64,71		40	61,54		
	- середній з тенденцією до низького	1	5,88		3	4,62		
	- низький	0	0		5	7,69		
Професійноорганізаційна мотивація	- високий	4	23,53	64,65±2,126	19	29,23	63,88±1,304	10,514
	- середній з тенденцією до високого	12	70,59		41	63,08		
	- середній з тенденцією до низького	1	5,88		4	6,15		
	- низький	0	0		1	1,54		
Професійний розвиток та досягнення	- високий	5	29,41	51,29±3,316	21	32,31	54,35±1,110	8,952
	- середній з тенденцією до високого	9	52,94		32	49,23		
	- середній з тенденцією до низького	3	17,65		11	16,92		
	- низький	0	0		1	1,54		
Загальний показник особистісного благополуччя	- високий	7	41,18	335,47±8,932	20	30,77	321,49±7,126	57,448
	- середній з тенденцією до високого	10	58,82		39	60,00		
	- середній з тенденцією до низького	0	0		5	7,69		
	- низький	0	0		1	1,54		
Тип благополуччя	OO ¹	9	52,94		43	66,15		-
	PO ²	6	35,29		7	10,77		
	KO ³	0	0		7	10,77		
	CO ⁴	1	5,88		3	4,62		
	PO+KO ⁵	0	0		3	4,62		
	OO+CO ⁶	1	5,88		0	0		
	PO+CO ⁷	0	0		1	1,54		
	OO+PO ⁸	0	0		1	1,53		

OO¹ – особистісно-орієнтований тип; PO² – професійно-орієнтований тип; KO³ – кар'єрно-орієнтований тип; SO⁴ – соціально-орієнтований тип; PO+KO⁵ – змішаний професійно-орієнтований тип; OO+CO⁶ – змішаний особистісно-соціально-орієнтований тип; PO+CO⁷ – змішаний професійно-соціально-орієнтований тип; OO+PO⁸ – змішаний особистісно-професійно-орієнтований тип

Значення одновибіркового критерію Колмогорова-Смірнова за всіма показниками особистісного благополуччя отримано на рівнях асимптоматичної значущості значення більше 0,05, що свідчить про відсутність суттєвих відмінностей розподілу усіх показників особистісного благополуччя від нормального розподілу даних.

Результати дослідження гендерних особливостей особистісного благополуччя психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів в середовищі професійної діяльності представлено у таблиці 2.

За результатами тестування виявлено незначні відмінності у наступних показниках особистісного благополуччя психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів:

1) За показником особистісної здійсненності життя високий рівень виявлено у 3 (17,65%) чоловіків та у 18 (27,69%) жінок, що свідчить про те, що цим особам притаманні висока емоційна доступність для себе і для світу, висока гармонійність у ставленні до себе та висока здатність відчувати себе і світ, сильна емоційна чуйність, сильне внутрішнє переживання і співчуття, здатність насолоджуватися життям; здатність конструктивно поводитися з зовнішнім світом, рішуче і відповідально ним керувати, готовність приймати активну участь у власному житті та вибудовувати його. Ці особи мають високо розвинені почуття обов'язку та відповідальності, їхня поведінка характеризується автентичністю та незалежністю; вони здатні емоційно відчувати цінності світу, вибудовувати внутрішнє ставлення до пережитого, виявляти і проживати суб'єктивні цінності, що проявляється, наприклад, у здатності отримувати задоволення, здатності до страждання, здатності розрізняти важливе і неважливе – надавати емоційну значущість пережитим подіям життя, в здатності відчувати емоційну внутрішню співвіднесеність і приймати себе разом зі своїми бажаннями і потребами (здатності до самоприйняття). Вони мають високий рівень осмисленості та спрямованості власного життя, цілеспрямовану орієнтацію на майбутнє та чіткі уявлення про себе як про сильну особистість, яка має достатню свободу вибору, щоб вибудовувати власне життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його сенс. Вони сприймають власне минуле життя та досвід тільки як позитивний, переживають переважно позитивні емоції та позитивно налаштовані на життя; мають високу потребу у цікавій стабільній роботі, в контексті якої планують власне майбутнє життя, яке наповнене можливостями та перспективами.

Середній рівень з тенденцією до високого особистісної здійсненності життя виявлено у 14 (82,35%) чоловіків та 39 (60,00%) жінок, що свідчить про достатні рівні відкритості цих осіб по відношенню до світу та до самих себе; здатності

рішуче і відповідально жити в світі, включатися в життя, а також рішучості та відповідальності за нього, розвитку у них почуття відповідальності та включеності у власне життя, турботливого ставлення до нього; розвитку здатності знаходити реальні можливості діяти в будь-яких ситуаціях, приймати персонально обґрунтовані рішення; розвитку їхнього емоційного внутрішнього світу і внутрішньої здатності відчувати ціннісні базиси і орієнтуватися на них; здатності до сприйняття та ясності стосовно різноманітних ситуацій, які виникають у їхньому житті; осмисленості та спрямованості власного життя. Вони мають цілеспрямовану орієнтацію на майбутнє та здатність вибудовувати власне життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його сенс. Особи з середнім з тенденцією до високого рівнем особистісної здійсненності життя характеризуються переживанням переважно емоційно позитивних станів та почуттів, вони позитивно сприймають власне минуле життя та досвід, мають потребу у цікавій стабільній роботі та перспективні плани на майбутнє, переважно задоволені взаєминами з колегами і співробітниками. Серед чоловіків осіб з середнім з тенденцією до низького та низьким рівнями особистісної здійсненності життя не виявлено. Серед жінок виявлено 6 (9,23%) осіб з середнім з тенденцією до низького, що свідчить про недостатні рівні відкритості цих осіб по відношенню до світу та до самих себе; знижену здатність рішуче і відповідально жити в світі, включатися в життя, а також недостатні рівні рішучості, відповідальності та включеності у власне життя; знижену здатність знаходити реальні можливості діяти в будь-яких ситуаціях та приймати персонально обґрунтовані рішення; знижену внутрішню здатність відчувати ціннісні базиси і орієнтуватися на них, недостатньо цілеспрямовану орієнтацію на майбутнє та недостатню здатність вибудовувати власне життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його сенс. Ці особи частіше переживають емоційно негативні стани та почуття, рідко позитивно сприймають власне минуле життя та досвід, мають недостатньо сформовану потребу у цікавій стабільній роботі та перспективні плани на майбутнє, вони переважно незадоволені взаєминами з колегами і співробітниками. У 2 (3,08%) жінок виявлено низький рівень особистісної здійсненності життя, що характеризується блокуванням персональних здібностей, закритістю до зовнішнього світу, відсутністю емоційної чутливості до себе та світу; нездатністю насолоджуватися життям та нездатністю дистанціюватися та зберігати внутрішній вільний простір; бездіяльним або малодіяльним способом життя, коли рішення стосовно нього важко приймаються, невпевненістю у прийнятті рішень та в «екзистенційному місці» («чи моє це місце?»), необов'язковістю, стриманістю, незнанням того,

що потрібно робити, низькою здатністю витримувати навантаження; відсутністю відчуття персональної включеності в життя, проживанням життя в позиції очікування – «глядача» власного життя, а не його творця. Такі особи достатньо стримані та мають низький рівень розвитку почуття обов'язку та проблеми, пов'язані з відповідальністю; вони не здатні швидко приймати життєво важливі рішення, нерішучі і невпевнені у власних рішеннях, їхнє життя не наповнене почуттями, воно є переважно діловим і функціональним. У них відсутня здатність виходити з потоку активності для встановлення рефлексивної дистанції, вони не можуть робити паузи в роботі і зазвичай дуже швидко реагують на будь-які подразники, не вірять, що можуть контролювати власне життя, живуть «сьогоднішнім та вчорашнім днем», оцінюють власне минуле життя переважно як негативне або фаталістичне, у них відсутні перспективні плани на майбутнє, відсутня потреба в цікавій та стабільній роботі, і вони переважно незадоволені взаєминами з колегами та співробітниками.

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер1}} \pm m_1 = 63,18 \pm 1,525$, $\sigma = 6,287$) та жінок ($M_{\text{сер2}} \pm m_2 = 61,95 \pm 1,661$, $\sigma = 13,390$) переважає середній з тенденцією до високого рівня особистісної здійсненості життя. В цілому середній показник особистісної здійсненості життя у чоловіків є незначно вищим, ніж у жінок, у яких цей показник є значно мінливішим порівняно з чоловіками.

2) За показником особистісної самоефективності високий рівень виявлено у 4 (23,53%) чоловіків та у 18 (27,69%) жінок, що свідчить про їхні високі рівні ефективності самоуправління та особистісного зростання у контексті співвіднесення цими особами власних професійних досягнень із досягненнями колег, переживанням органічної єдності власної особистості з обраною професією, усвідомленням власних особистісних якостей як передумов для професійних успіхів та перетворення професійних успіхів на імпульси прогресивного особистісного розвитку; високі рівні здатності до усвідомленого використання індивідуальних властивостей для конструктивного розв'язання суперечностей і досягнення високих результатів у професійній діяльності та усвідомленого їхнього використання у якості стимулів до подальшого особистісного зростання; високі рівні самоповаги, суб'єктивної задоволеності результатами становлення і реалізації в професії, самовпевненості та впевненості у власній професійній компетентності, вмілості, досвідченості. Вони характеризуються внутрішньою узгодженістю професійного самоствавлення, позитивним ставленням до себе як до суб'єкта праці і позитивного особистісного змісту самої професії, мають високі рівні прояву потреби у досягненнях і необхідність регулярного менеджменту в управлінні організацією.

У 12 (70,59%) чоловіків та 41 (63,08%) жінок виявлено середній рівень з тенденцією до високого особистісної самоефективності, а у 1 (5,88%) чоловіка та 4 (6,15%) жінок – середній рівень з тенденцією до низького особистісної самоефективності, що свідчить про відповідні рівні ефективності самоуправління та особистісного зростання у контексті співвіднесення досліджуваними власних професійних досягнень із досягненнями колег, самоповаги, самовпевненості та впевненості у власній професійній компетентності, вмілості, досвідченості; переважання внутрішньої узгодженості професійного самоствавлення, прояви потреб у досягненнях і регулярному менеджменті в управлінні. У 2 (3,08%) жінок виявлено низький рівень особистісної самоефективності, що свідчить про низькі оцінки ними ефективності самоуправління та особистісного зростання, низькі рівні самоповаги, самовпевненості та впевненості у власній професійній компетентності, вмілості, досвідченості; про наявність бажання «усе залишити як є, щоб не було гірше», що впливає на відмову у просуванні по кар'єрних сходинках, коли потрібно переїжджати в інше місто, змінювати або розширювати професійні знання, вміння та навички. Внутрішня конфліктність професійного самоствавлення цих осіб виявляється в суб'єктивному відчуженні власних якостей, мотивів і цінностей від процесу і результатів трудової діяльності, і вони відчувають недоречність, незатребуваність в професійній сфері тих особистісних якостей, які осмислюються як особисті переваги в інших сферах життя. Їм притаманний низький рівень прояву потреби у досягненнях, а регулярний менеджмент в управлінні викликає у них напруження (у чоловіків низький рівень особистісної самоефективності не виявлено).

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер1}} \pm m_1 = 45,35 \pm 1,269$, $\sigma = 5,231$) та жінок ($M_{\text{сер2}} \pm m_2 = 44,69 \pm 1,130$, $\sigma = 9,109$) переважає середній з тенденцією до високого рівня особистісної самоефективності. В цілому середній показник особистісної самоефективності у чоловіків є незначно вищим, ніж у жінок, у яких цей показник є значно мінливішим порівняно з чоловіками.

3) За показником особистісної гармонії високий рівень виявлено у 5 (29,41%) чоловіків та у 19 (29,23%) жінок, що свідчить про високі рівні задоволеністю повсякденною діяльністю, хороше самопочуття та стан здоров'я, відсутність психоемоційної симптоматики, переважання позитивного хорошого настрою та оптимістичного сприйняття майбутнього, переживання піднесення та позитивного впливу роботи та незалежність від інших осіб; високі рівні задоволеності умовами праці та досягненнями в роботі, значущості соціального оточення, до якого можна звернутися по допомогу та підтримку, товариськості та дружбе-

любності. У діяльності ці особи прагнуть реалізувати головні особистісні цінності, використовувати власні таланти і досвід для реалізації певної суспільно важливої мети; прагнуть до інтеграції різних стилів життя та втілюють в роботі свої ідеали і цінності.

У 10 (58,82%) чоловіків та 33 (50,77%) жінок виявлено середній рівень з тенденцією до високого особистісної гармонії, а у 2 (11,77%) чоловіків і 11 (16,92%) жінок – середній рівень з тенденцією до низького, що свідчить про відповідні рівні задоволеності повсякденною діяльністю, позитивну самооцінку здоров'я, відсутність психоемоційної симптоматики, переважання хорошого настрою та оптимістичного сприйняття майбутнього; переживання позитивного впливу роботи, орієнтації у кар'єрі на можливості втілювати в роботі свої ідеали і цінності та інтеграцію різних стилів життя; задоволеності умовами праці та досягненнями в роботі; значущості соціального оточення (для спільного вирішення проблем, переживання самотності тощо) та відносин з сім'єю і друзями. У 2 (3,08%) жінок виявлено низький рівень особистісної гармонії, що свідчить про їхню незадоволеність повсякденною діяльністю, погане самопочуття та стан здоров'я, прояви безсоння, безпричинного неспокою, занадто емоційного реагування на незначні перешкоди, розсіяність, переважання поганого настрою та песимістичного сприйняття майбутнього, пригнічення та переживання негативного впливу роботи, залежність від інших осіб та потребу в усамітненні. Ці жінки зазвичай безініціативні, незадоволені умовами праці та досягненнями в роботі, вони не мають в своєму оточенні осіб, до яких можна звернутися по допомогу та підтримку, нетовариські та недружелюбні (у чоловіків низький рівень особистісної самоефективності не виявлено).

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер1}} \pm m_1 = 44,47 \pm 1,665$, $\sigma = 6,866$) та жінок ($M_{\text{сер2}} \pm m_2 = 43,35 \pm 1,207$, $\sigma = 9,728$) переважає середній з тенденцією до високого рівень особистісної гармонії. В цілому середній показник особистісної гармонії у чоловіків є незначно вищим, ніж у жінок, у яких цей показник є значно мінливішим порівняно з чоловіками.

4) За показником професійної компетентності та самореалізації високий рівень виявлено у 5 (29,41%) чоловіків та у 17 (26,15 %) жінок, що свідчить про високі рівні самоствавлення цих осіб, інтересу до роботи, професійної затребуваності, професійної компетентності, професійного авторитету та відчуття приналежності до професійної спільноти, високі оцінки результатів професійної діяльності та позитивного ставлення до них з боку інших людей (колег, керівництва тощо), високі рівні задоволеності реалізацією професійного потенціалу, взаєминами з керівництвом, прагнення працювати у команді та орієнтацією на інтеграцію

зусиль колег, підлеглих для виконання службової задачі. Ці особи потребують врахування інтересів персоналу під час визначення трудових функцій.

У 11 (64,71%) чоловіків та 40 (61,54%) жінок виявлено середній рівень з тенденцією до високого, а у 1 (5,88%) чоловіка і 3 (4,62%) жінок – середній рівень з тенденцією до низького професійної компетентності та самореалізації, що свідчить про відповідні рівні переживання інтересу до роботи, професійної затребуваності та професійного самоствавлення, професійної компетентності, професійного авторитету та відчуття приналежності до професійної спільноти, оцінки результатів професійної діяльності, задоволеності реалізацією професійного потенціалу, взаєминами з керівництвом, бажання працювати у команді та орієнтації в кар'єрі на інтеграцію зусиль колег, підлеглих для виконання службової задачі й прояву потреби врахування інтересів персоналу під час визначення трудових функцій. У 5 (7,69%) жінок виявлено низький рівень професійної компетентності та самореалізації, що свідчить про переживання ними конфліктності професійного самоствавлення, професійної незатребуваності та негативного або критичного ставлення до них з боку інших людей (колег, керівництва тощо), низькі рівні професійної компетентності, професійного авторитету та відчуття приналежності до професійної спільноти, оцінки результатів професійної діяльності та інтересу до роботи, незадоволеність (або низький рівень задоволеності) реалізацією професійного потенціалу, взаєминами з керівництвом, небажання працювати у команді та відсутністю орієнтації на інтеграцію зусиль колег, підлеглих для виконання службової задачі й незначущістю потреби врахування інтересів персоналу під час визначення трудових функцій (у чоловіків низький рівень професійної компетентності та самореалізації не виявлено).

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер1}} \pm m_1 = 60,00 \pm 2,269$, $\sigma = 9,354$) та жінок ($M_{\text{сер2}} \pm m_2 = 56,34 \pm 1,689$, $\sigma = 13,619$) переважає середній з тенденцією до високого рівень професійної компетентності та самореалізації. В цілому середній показник професійної компетентності та самореалізації у чоловіків є незначно вищим, ніж у жінок, у яких цей показник є значно мінливішим порівняно з чоловіками.

5) За показником професійно-організаційної мотивації високий рівень виявлено у 4 (23,53%) чоловіків та у 19 (29,23%) жінок, середній рівень з тенденцією до високого – у 12 (70,59%) чоловіків та 41 (63,08%) жінки, а у 1 (5,88%) чоловіка і 4 (6,15%) жінок – середній рівень з тенденцією до низького, що свідчить про відповідні рівні їхньої впевненості у власній спроможності керувати повсякденним та професійним життям, вільно приймати рішення та реалізовувати їх; інтересу до власного життя, його емоційної насиченості та наповненості смыслом;

задоволеності самореалізацією та високими оцінками продуктивності і осмисленості прожитого життя, яке дає смисли життя у майбутньому; задоволеності власним прожитим життям, життям в теперішньому та значущості хороших спогадів про минуле та спрямованості у майбутнє; самодостатності та відсутності схильності до самозвинувачення та самоприниження; прояву потреб у винагороді, у креативності та в умовах праці; орієнтації на досягнення успіху через подолання перешкод і вирішення складних професійних завдань, орієнтації на співпрацю, збереження цілісності організації та позитивну мотивацію. У 1 (1,54%) жінки виявлено низький рівень професійно-організаційної мотивації, що свідчить про її невпевненість у власній спроможності керувати повсякденним та професійним життям, фаталізм та переконаність в тому, що життя не підвладне свідомому контролю, що свобода вибору є ілюзорною, і безглуздо будь-що планувати на майбутнє; незадоволеність власним прожитим життям, життям в теперішньому; наявність сумнівів у своїй здатності щось змінити або зробити та схильність до самоприниження та самозвинувачення у власних невдачах (у чоловіків низький рівень професійно-організаційної мотивації не виявлено).

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер1}} \pm m_1 = 64,65 \pm 2,126$, $\sigma = 8,767$) та жінок ($M_{\text{сер2}} \pm m_2 = 63,88 \pm 1,304$, $\sigma = 10,514$) переважає середній з тенденцією до високого рівень професійно-організаційної мотивації. В цілому середній показник професійно-організаційної мотивації у чоловіків є незначно вищим, ніж у жінок, у яких цей показник є значно мінливішим порівняно з чоловіками.

б) За показником професійного розвитку та досягнень високий рівень виявлено у 5 (29,41%) чоловіків та у 21 (32,31%) жінки, середній рівень з тенденцією до високого – у 9 (52,94%) чоловіків та 32 (49,23%) жінок, середній рівень з тенденцією до низького – у 3 (17,65%) чоловіків і 11 (16,92%) жінок, низький рівень – у 1 (1,54%) жінки (у чоловіків низький рівень цього показника не виявлено), що свідчить про відповідні рівні професійного самоприйняття, професійного розвитку, автономності, сформованості професійних цілей, задоволеності рівнем компетентності та професійними досягненнями, позитивних відносин в колективі, прояву потреб у взаємостосунках та у визнанні, здатності до ретроспективної, ситуативної та перспективної рефлексії.

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер1}} \pm m_1 = 51,29 \pm 3,316$, $\sigma = 13,674$) та жінок ($M_{\text{сер2}} \pm m_2 = 54,35 \pm 1,110$, $\sigma = 8,952$) переважає середній з тенденцією до високого рівень професійного розвитку та досягнень. В цілому середній показник професійного розвитку та досягнень у жінок є незначно вищим, ніж у чоловіків, у яких цей показник є значно мінливішим порівняно з жінками.

За загальним показником особистісного благополуччя високий рівень виявлено у 7 (41,18%) чоловіків та у 20 (30,77%) жінок, середній з тенденцією до високого – у 10 (58,82%) чоловіків та у 39 (60,00%) жінок, середній з тенденцією до низького – у 5 (7,69%) жінок, низький – у 1 (1,54%) жінки (у чоловіків середній з тенденцією до низького та низький рівні цього показника не виявлено), що свідчить про відповідні рівні особистісної здійсненності життя, особистісної самоефективності та гармонії, професійної компетентності та самореалізації, професійно-організаційної мотивації та професійного розвитку та досягнень.

Отже, серед чоловіків ($M_{\text{сер1}} \pm m_1 = 335,47 \pm 8,932$, $\sigma = 36,827$) та жінок ($M_{\text{сер2}} \pm m_2 = 321,49 \pm 7,126$, $\sigma = 57,448$) переважає середній з тенденцією до високого рівень особистісного благополуччя. В цілому середній показник особистісного благополуччя у чоловіків є незначно вищим, ніж у жінок, у яких цей показник є значно мінливішим порівняно з чоловіками.

У 9 (52,94%) чоловіків та 43 (66,15%) жінок виявлено особистісно-орієнтований тип благополуччя, відповідно до якого благополуччя переживається в контексті як особистісної, так і професійної здійсненності власного життя. Це особи з почуттям вільного власного вибору (свободи), які знаходять реальні можливості дії в будь-яких ситуаціях, приймають персонально обґрунтовані рішення; мають чіткі уявлення про себе як про сильну особистість, здатну вибудувати власне життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його сенс. Вони здатні до самореалізації, готові приймати активну участь у власному житті та вибудувати його, отримують задоволення від взаємин з керівництвом та колегами, проявляють інтерес до роботи, позитивно ставляться до себе як до фахівців, які можуть реалізувати свій професійний потенціал, мають виражене диференційоване уявлення про себе як представників певної професійної спільноти, а отже, сформоване позитивне емоційне самоствавлення та ставлення до цінностей професійної спільноти, з якою себе ідентифікують. Ці особи впевнені у своїй професійній компетентності та в тому, що в професійному плані є авторитетом для колег, керівництва, близьких; високо оцінюють результати своєї професійної діяльності та отримують задоволення від реалізації професійного потенціалу. Вони переживають органічну єдність власної особистості з обраною професією, усвідомлюють власні особистісні якості як передумови для професійних успіхів та перетворення професійних успіхів в імпульси прогресивного особистісного розвитку; знають як використати власні індивідуальні властивості для конструктивного розв'язання суперечностей і досягнення високих результатів у професійній діяльності, а також як використати ці протиріччя і

досягнення в якості стимулів до подальшого особистісного зростання. Їхніми провідними кар'єрними орієнтаціями є можливість жити в різних місцях (відсутність стабільності місця проживання) та задоволення потреби у досягненнях. Вони переживають задоволеність повсякденною діяльністю, умовами праці та досягненнями на роботі, піднесення, позитивний вплив роботи та незалежності, у них переважає хороша настрій та оптимістичне сприйняття майбутнього. У них відсутня психоемоційна симптоматика. Для них велике значення має соціальне оточення. Вони відшукують можливість втілювати в роботі свої ідеали і цінності, проте можуть переживати самоприниження як фіксовану установку на негативне оцінювання або втрату смислу своїх індивідуальних якостей в контексті трудової діяльності і професійної кар'єри через самозвинувачення в ситуаціях професійного неуспіху, коли покладають провину на себе незалежно від того, чим насправді зумовлені проблеми чи невдачі на роботі, а вихід із зазначених негативних переживань в позитивний простір та задоволення потреб у винагороді та в умовах праці сприяє переживанню благополуччя. Ці особи мають чітко сформовані професійні цілі та яскраво виражену потребу у визнанні. Вони переживають професійне самоприйняття, прагнуть професійного розвитку, формують позитивні відносини в колективі, володіють здатністю до ретроспективної рефлексії: аналізу та оцінки здійсненої діяльності, подій, що мали місце в минулому, достатній рівень усвідомлення, розуміння і структурування досвіду, отриманого в минулому, передумов, мотивів, умов, етапів та результатів діяльності, а також можливих помилок, причин власних невдач та успіхів; здатності до ситуативної рефлексії: самоконтролю поведінки в актуальній ситуації, осмислення її елементів, аналіз того, що відбувається, здатності до обмірковування особистістю своєї поточної діяльності та розгортання процесів прийняття рішення; схильності до самоаналізу в конкретних життєвих ситуаціях.

У 6 (35,29%) чоловіків та 7 (10,77%) жінок виявлено професійно-орієнтований тип благополуччя, відповідно до якого благополуччя переживається як процес самореалізації як професіонала. Це особи, які мають чіткі уявлення про власну спроможність вибудувати життя відповідно до власних цілей та уявлень про його смисл; несуть відповідальність за себе і своє життя, спроможні доводити до кінця рішення, прийняті на підставі особистих цінностей з усвідомленням обов'язковості цього для себе або зобов'язань перед іншими людьми. Вони позитивно сприймають власне минуле як досвід, що сприяє їхньому розвитку і є передумовою сьогодишнього життя, що виражається у теплому, сентиментальному ставленні по відношенню до минулого, та орієнтовані

на перспективне майбутнє: мають цілі і плани на майбутнє, планують досягнення майбутніх цілей і отримання винагород тощо; переживають переважно емоційно позитивні стани та задоволення потреби у цікавій роботі; задоволення від реалізації професійного потенціалу та від задоволення потреби у досягненнях. Вони впевнені у своїй професійній компетентності, вмілості, досвідченості. На загальному позитивному фоні самоствавлення у осіб з професійно-орієнтованим типом особистісного благополуччя переважає стан суб'єктивної задоволеності наявним рівнем розвитку професійно важливих знань, умінь і навичок, здібностей і особистісних якостей, що поєднується з почуттям самодостатності, автономії під час здійснення професійних обов'язків і прийняття професійних рішень. Умовою особистісної самоефективності цих осіб є відсутність стабільного місця проживання та/або можливість отримання досвіду в різних установах (організаціях тощо). Вони переживають значущість соціального оточення в контексті спільного вирішення проблем, розширення відносин з сім'єю, друзями, колегами; переживають процес власного життя через інтерес до нього, його високу емоційну насиченість та наповненість смислом та володіють здатністю до перспективної рефлексії: аналізу майбутньої діяльності та поведінки, планування, прогнозування можливих наслідків тощо, що проявляється у ретельному плануванні деталей власної поведінки, зверненні до майбутніх подій, орієнтації на майбутнє.

У 7 (10,77%) жінок виявлено кар'єрно-орієнтований тип благополуччя, відповідно до якого благополуччя переживається як результат успіхів в кар'єрі. Ці особи мають яскраво виражену потребу у цікавій роботі та орієнтовані на стабільність роботи як постійної роботи з мінімальною ймовірністю звільнення. Їхньою провідною кар'єрною орієнтацією є інтеграція зусиль інших людей, повнота відповідальності за кінцевий результат і з'єднання різних функцій організації, що забезпечують їм можливості для лідерства, високого доходу, підвищених рівнів відповідальності і можливості здійснити вагомий внесок в успіх організації. Вони переживають особистісне благополуччя за умови володіння владними повноваженнями, що дають можливість для прийняття ключових рішень, та управління людьми, проектами тощо зі значними делегованими повноваженнями. Для них важливим є врахування інтересів персоналу при визначенні трудових функцій та робота в команді. Вони переживають задоволення потреби у досягненнях та орієнтовані на регулярний менеджмент в управлінні; інтеграцію стилів життя як спосіб збереження гармонії між особистим життям і кар'єрою як врівноваження різних сфер життєдіяльності – кар'єри, сім'ї, особистих інтересів тощо. Для них кар'єра асоціюється із загальним

стилем життя, врівноважуючи особисті потреби, потреби сім'ї та кар'єри, відповідно в організаційних відносинах вони потребують також урахування їхніх особистісних і сімейних потреб. Вони переживають задоволення потреб у винагороді та в умовах праці, у них переважають позитивні стимули винагороди та заохочення у мотивації, вони потребують переважання в управлінні цілісності над дезінтеграцією та інноваційності над консервативністю організації професійної діяльності персоналу, а також переважання у відносинах співпраці, які сприяють переживанню особистісного благополуччя. Ці особи переживають задоволеність рівнем компетентності та задоволеність у реалізації потреб у взаємостосунках та у визнанні. Вони володіють здатністю до ретроспективної, ситуативної та перспективної рефлексії.

У 1 (5,88%) чоловіка та 3 (4,62%) жінок виявлено соціально-орієнтований тип благополуччя, відповідно до якого благополуччя переживається в контексті соціальних взаємодій. Це особи, які переживають переважно емоційно позитивні стани та отримують задоволення від реалізації потреби у цікавій роботі. Вони реалізують власний інтерес до роботи та отримують задоволення від взаємин з керівництвом; переживають задоволення потреби у досягненнях; задоволеність умовами праці, у них переважає хороша настрій та оптимістичне сприйняття майбутнього. Проте вони можуть переживати самозвинувачення, коли стикаються з перешкодами у діяльності та кар'єрній самореалізації. Вони отримують задоволення від атмосфери згуртованої єдності, що дає можливість працювати в «общинній» спільноті, яка формується на взаємних симпатіях, групових інтересах, групових нормах поведінки і орієнтована на мотивування до здійснення професійної діяльності, а також у задоволенні потреб у винагороді, в умовах праці та креативності. Провідною кар'єрною орієнтацією осіб з соціально-орієнтованим типом особистісного благополуччя є виклик, пов'язаний з успіхом подолання ними перешкод, з вирішенням нерозв'язаних складних проблем, готовністю працювати в особливих та/або екстремальних умовах діяльності, в середовищі складних міжособистісних відносин, а процес боротьби і перемога є важ-

ливішими для них, ніж конкретна сфера діяльності або кваліфікація. Особи з цим типом особистісного благополуччя мають яскраво виражену потребу у формуванні та підтримці довгострокових стабільних взаємостосунків за умови значної близькості взаємин, які базуються на довірі.

У 5 (6,10%) осіб виявлено комбіновані типи особистісного благополуччя: у 3 (4,62%) жінок – комбінований професійно-кар'єрно-орієнтований тип, у 1 (5,88%) чоловіка – комбінований особистісно-соціально-орієнтований тип, у 1 (1,54%) жінки – комбінований професійно-соціально-орієнтований тип, у 1 (1,53%) жінки – комбінований особистісно-професійно-орієнтований тип, які містять характеристики двох відповідних типів благополуччя, що може бути пов'язано з їхнім прагненням реалізуватися в декількох сферах життєдіяльності.

З метою виявлення відмінностей у досліджуваних показниках особистісного благополуччя залежно від статі було проведено розрахунки U-критерію Манна-Уїтні, результати розрахунків якого представлено у таблиці 3.

За результатами розрахунків U-критерію Манна-Уїтні виявлено за всіма показниками особистісного благополуччя на рівнях асимптоматичної значущості значення більше 0,01, що свідчить про відсутність суттєвих відмінностей розподілу усіх показників особистісного благополуччя залежно від статі.

Висновки. Проведене емпіричне дослідження показало незначне переважання середніх значень особистісної здійсненності життя, особистісної самоефективності та гармонії, професійної компетентності та самореалізації, професійно-організаційної мотивації та загального показника особистісного благополуччя у чоловіків порівняно з жінками. Середнє значення професійного розвитку та досягнень у жінок є незначно вищим порівняно з чоловіками. Особистісне благополуччя переважної більшості чоловіків та жінок є середнім з тенденцією до високого, проте особистісне благополуччя чоловіків є вищим порівняно з жінками. Серед чоловіків та жінок виявлено більшість осіб з особистісно-орієнтованим типом благополуччя. Серед чоловіків виявлено значно

Таблиця 3

Результати розрахунків U-критерію Манна-Уїтні

Показники	U-критерій ^{a,b}	p-рівень
Особистісна здійсненність життя	539,00	0,877
Особистісна самоефективність	536,50	0,855
Особистісна гармонія	515,50	0,672
Професійна компетентність та самореалізація	505,00	0,587
Професійно-організаційна мотивація	535,00	0,841
Професійний розвиток та досягнення	481,00	0,481
Загальний показник особистісного благополуччя	483,00	0,427
Тип благополуччя	511,00	0,581

a – критерій Манна-Уїтні; b – групувальна змінна: стать

більше осіб з професійно-орієнтованим типом благополуччя та не виявлено осіб з кар'єро-орієнтованим типом благополуччя порівняно з жінками, серед яких виявлено більше осіб з комбінованими типами особистісного благополуччя.

Література:

1. Берн Ш.М. Гендерная психология. Санкт-Петербург : Нева, 2001. 320 с.
2. Яровая Н.А. Особенности гендерных установок лиц с разным уровнем психологического благополучия. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Психологія*. 2014. Т. 19. Вип. 3 (33). С. 158–167. URL : <http://psysocwork.onu.edu.ua/article/view/135245/132062>.
3. Духновский С.В. Диагностика межличностных отношений. Психологический практикум. Санкт-Петербург : Речь, 2009. 141 с.
4. Гупаловська В.А. Гендерні особливості задоволеності життям чоловіків. *Проблеми сучасної психології* : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. Вип. 4. С. 67–86.
5. Горбаль І.С. Соціально-психологічні чинники суб'єктивного благополуччя пенсіонерів : дис. ... канд. психол. Наук : 19.00.05 / НАПН України ; Ін-т соц. та політ. психології. Київ, 2016. 271 с.
6. Шестопа І.А. Гендерні особливості професійної самореалізації особистості. *Проблеми сучасної психології*. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2016. Випуск 34. С. 614–623. URL : <http://problemps.kpnu.edu.ua/en/>.
7. Gómez-Baya D., Lucia-Casademunt A.M., Salinas-Pérez J.A. Gender Differences in Psychological Well-Being and Health Problems among European Health Professionals: Analysis of Psychological Basic Needs and Job Satisfaction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2018 Jul; 15(7): 1474. doi: 10.3390/ijerph15071474.
8. Graham C., Chattopadhyay S. Gender and Well-Being around the World / *International Journal of Happiness and Development*. 2013. Vol. 1. No. 2. P. 212-232. DOI: 10.1504/IJHD.2013.055648.
9. Волинець Н.В. Емпірична модель особистісного психологічного благополуччя персоналу Державної прикордонної служби України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологія*. 2018. Вип. 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadrn_2018_2_5. (електронне видання)
10. Волинець Н.В. Типологічні особливості особистісного благополуччя персоналу Державної прикордонної служби України. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 5. С. 209–217.

Волинець Н. В. Гендерные особенности переживания личностного благополучия в среде профессиональной деятельности

В статье представлены результаты эмпирического исследования гендерных особенностей личностного благополучия психологов, социальных работников и социальных педагогов. Выявлено незначительное преобладание средних значений личностной осуществимости жизни, личной самоэффективности и гармонии, профессиональной компетентности и самореализации, профессионально-организационной мотивации и общего показателя личностного благополучия у мужчин по сравнению с женщинами, у которых среднее значение профессионального развития и достижений является незначительно выше по сравнению с мужчинами. Показано, что личностное благополучие большинства мужчин и женщин является средним с тенденцией к высокому, однако личностное благополучие мужчин выше по сравнению с женщинами.

Ключевые слова: личностное благополучие, уровни и типы личностного благополучия, личностная осуществимость жизни, личностная самореализация и гармония, профессиональная компетентность и самореализация, профессионально-ориентированная мотивация, профессиональное развитие и достижения.

Volynets N. V. Gender peculiarities of experiencing personal well-being in the professional activity environment

The article presents the results of an empirical study of gender peculiarities of personal well-being of psychologists, social workers and social educators. The insignificant predominance of average values of personal feasibility of life, personal self-efficacy and harmony, professional competence and self-realization, professional-organizational motivation and the overall indicator of personal well-being in men are revealed in comparison with women, in which the average value of professional development and achievements is slightly higher than that of men. It has been shown that the personal well-being of the overwhelming majority of men and women is average with a tendency to high, but the personal well-being of men is higher than that of women.

Key words: personal well-being, levels and types of personal well-being, personal fulfillment of life, personal self-realization and harmony, professional competence and self-realization, professional-oriented motivation, professional development and achievements.